

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.

7. Grudna 1848.

23.

Na svétiga Miklavža večer.

(Obrazik iz kmétov).

Bolj veseliga dné za otroke mende ní, kot kdár svéti Miklavž nósi. Po štirnajst dni préd že začnó moliti; pridni so in bogajo te dni, de je veselje — vsak le misli, kaj in koliko mu bo prinésel. Ali marsikter na pések stavlja hiše, in velikokrat le léskovko ali brezovko dobí — vunder up je tudi nekaj. —

Županovi so ravno odvečérjali. Ali nevém, zakaj de dans otrókam ni nič kaj dišalo? Jóžek se je spét v zapeček spravil, in s sklenjenimi rokami moliti začel; Tonče pri čelešnjku na klóp poklekne, in cvetéča Marica „Védeža“ v roko vzame, in pazljivo lépe sostavke prebira. Mati se za kolovrat vsédejo, in marljivo vreteno bernéti začnè. Tiho je po hiši, nobeden ti ne čerhne ne. Kaj pač tó poméni? — Ovbe, nocójšno nóč sv. Miklavž nósi, in to se vé; de bi vsak rad, de bi mu kaj prinésel; zato so takó pri miru; zató mólijo in beréjo, de jih je veselje gledati.

„Oh ja, mati“, začne čez en čas Tonče, „kaj pravite, kaj bo pač mēni prinēsel? Toliko sim že klečal, de me kolēna bolé!“

„E, nevēm če bo kaj družiga“, se namuzajo mati, „kakor šiba.“ Ko bi se bil že pred bolj pridno učil, in rajši bógal, bi ne rekla téga; ali to še ni zadosti, de samo zadnje dni, móliš in bógaš, sv. Miklavž na celo léto gléda. Kaj ne, de ti je zdaj žal, in rajši bi vidil, ko bi se bil drugači obnašal? —

Tedaj se poboljšaj, in drugo léto ti bo boljši pri sercu osorej. Lej, sestrici Marici bo gotovo kaj lepiga prinesel! Kakó se je pridno učila, kakó lepó me je zmiraj bógala, kakó lepó je z vama ravnála!“

„Rēs, rēs, Marica“, pravijo dalej, „nič mi oči ne pobēšaj! Ko je undan Tonče lépi kozárc po neródnosti vbil, si se ti dolžno obstala, in za njega kazen preterpéla. Lej, to je bilo v resnici lepó, in serce se mi je veselja smejalo, de imam takó dobro hčerko. In zadnjič, ko je stara, uboga Urša pogoréla, de se ni iméla s kóm obleči, si ji vse svoje spravljene krajcarčike miloserčno podala, in jo še poverh z eno ruto, s predpascam (birtašicam) in s param nogovic obdarovala. Vidiš, ljuba Marica, te dobre déla je angeljček varh v lépi venček zvézal, in pred božji prestol (tron) prinēsel. Sv. Miklavž vse to dobro vé; vé tudi, kakó rada „Védeža“ bēreš, kakó se rada slovensko učiš! Lepó je to; le glej, de svéta iskrica v tvojim sercu ne vgasne!“

„Mama, sim že odmolil“, se zdaj oglasi mali Jožek, in skoči iz za peči“, kaj ne, zdaj mi bo sveti Miklavž zlatih jabelk, in zlatih oré-hov^a prinésel?“

„To se vé, de! le priden bódi, in rad bógaj, in uči se rad, potlej te bom jez rada iméla, in svétimu Miklavžu povédala, de ti bo prav lépih rečí prinésel! — Tode, zdaj pojte pa spat; lepó se Bogú priporočite, in angeljčiku varhu! potlej pa sladkó zaspíte! Pojmo!“

„Nastaviti, nastaviti!“ se zdaj v mladim krógu enoglasno zasliši, in vsak hití svojo posódo sv. Miklavžu nastavit, de bo védil, kam položiti. Tonče en pehar percefrá, Maričica svoj lépi jerbaščik nastávi, in Jožek tri kape in eno skledico prinese ter na mizo položí — ravno pred ôkna, de sv. Miklavžu ne bo trébalo v híšo hoditi.

In šli so z ljubo materjo v spavnico, in v mehke posteljce so se polégli. Vsakimu so še mati sv. križ na čelo zaznamovali in poljubiñga, in kmalo so vsi v sladkih sanjah pčspáli. Tončetu so se lépe jabelka v sanjah nasprót smejale, tode ko je hotel po nje segniti, ga dolga šiba v nós drégne, de jih ne móre doseči. Marici se je od stare Urše sanjalo, kako ji je v darovanim predpascu nar slajših rečí prî-nêsla, in mladi angeljček ji je veselih ličic ruto z nar lepšimi, belo- modro-rudécimi trakovi obšito okoli vráta djal. Jožek si je že v sanjah vse žepe (áržete) polne nažókal z zlatimi jabelki in oréhi. — Noč počasi zbeží, in daniti se perče-

nja. Kmalo je vse na nogah, in célo torilo sladkiga upanja v sercu vsak hití v hišo za mizo. Kaj bom vse popisoval, kar je tukaj sv. Miklavža dobróta naložila! Le to še povém, de cvetéča Marica, nar dražji obdarována, je polovico svojiga imétja med bratca razdelila, in mati, ginjeni od taciga lépiga ravnanja, so jo z solznimi očmi na svoje serce pritiskili. —

Otrôci! kakó vam dopade Marica? —

Detomil.

Od vére nekdanjih Slovincov.

Vsi Slovani *), tedej tudi Slovenci so spoznali že od nekdanj eno bitje, ki vse vlada, in so ga imenovali „Bog.“ Tega pa niso mogli verjeti, de bi dobro in hudo od ravno tistiga Bogá izhajalo. Torej so kmalo ločili dobriga in hudiga Bogá. Od dobriga so menili, de izhaja svit ali luč, in ga tedej imenovali Belibog, tudi Belín. Od hudiga so mislili, de pride vse zlo, in pa tudi tamà (tmà), in mu torej dali ime Cernibog ali Cert. Takó nekteri Slovani in scer: Rusi, Čehi in Poljci še zdej hudobniga duha imenujejo. Ker so si sosebno lastnost dobriga Boga svit ali svetlobo mislili, so ga pozneje tudi od juterne zarje „Jutribóg“ in „Svan- ali Svetovid“, to je: „sveti vid“ od besede „viditi“ imenovali.

Pozneje so mislili, de iz kervi vsaciga imenovanih dveh velikih Bogov, kakor iz Beli-, takó tudi iz Cerniboga nekoliko njima podložnih Bogov izvira.

*) Slovani (Slavjani) se imenujejo z eno besedo Rusi, Rusíni, Bulgarci, Serblji, Bosnjaki, Černogorci, Slavonci, Dalmatinci, Hrovatje, Slovenci na Krajskim, Štajerskim, Koroškim in Primorskim, Čehi, Marci, Slovaki, Poljci in Sorbi. Vsi Slovani, ki jih je zdej sknp 80 milijonov so govorili nekdanj popolnoma enako. Zdej se jeziki nekoliko ločijo. V našem cesarstvu se je zdej 18 milijonov Slovanov, Nemcov le 6 milijonov.

Podložni bogovi Beliboga na Slovenskim so bili.

- 1) Triglav, takó imenovan, ker so menili, de ima tri glave, in scer zató, ker so mu vlada-
nje zraka, zemlje in vode pripisovali. Nekteri Slovani so temu Bogu v čast strašno velike cerkve zidali. Nar viši gora na Gorènském, ki se ji tudi Triglav (Terglou) pravi, ima men-
de od tega Bogá imé.
- 2) Rádegast od beséde „radost“ (veselje) ali pa od „rad“ in „gostiti“, je bil Bog veselja. Njegov tempelj je stal na otoku Blejskiga jé-
zera (Feldeser-See) na Krajskim.
- 3) Ziva je bila Boginja življenja.
- 4) Božič, to je mali Bog, je bil Bog postrež-
nosti in pa hišne sprave (hišniga miru). Zdaj imamo besedo „božič“ za rojstveni dan našiga izveličarja. Nekteri Slovani so temu Bogu rekli „Badniak“; torej pravijo še zdej tudi božiču badnik ali badniak. Podoba tega Bogá je bila: gol mladénč z belim opasam, na germu bičja stojéč; na strani je imel psička in mačko, v desni roki kozárc, v levi mošnjó; lasjé so mu bili s cvetlicami ovéncani.
- 5) Pahod ali Pahada je bil Bog vremena, za-
kaj to imé je gotovo narejeno iz rusovske be-
séde „pagoda“, ki „vremé“ pomeni.
- 6) Provo od beséde „prav“ je bil Bog pravíce.
- 7) Kurent je bil Bog razujzdaniga veselja. Ob-
hajanje Kurentoviga praznika se tù in tam še zdej na pustni ali pèsni dan vidi. — Gerdo na-
šemljeni fantje namreč iz slame in cap nare-
jeniga možá (Kurenta) po ulicah vozijo, burke vganjajo, poslednjič ga pa v vodó veržejo. —
- 9) Gruden je bil Bog časa. Zadnji mesec léta ima imé od njega.

Podložni Bogovi Černiboga so bili nek-
kdajnim Slovencam sledeči:

Kakor je bilo že povédano, so nekdažni Slovenci,

kakor tudi drugi narodje pred keršanstvam vse hudo črnim Bogam pripisovali. Te Bogove so stari Slovenci s tistimi imeni imenovali, s kterimi mi še zdej hudobniga duha imenujemo. Nekteri otroci mislijo, de je take imena greh le imenovati; ~~ali~~ ^{mi}ni takó; če se zraven nič hudiga ne misli, se smejo imenovati. Tedej naj se tudi tukaj imenujejo. Bili so: Vrag, Zlodi Hudíč, ali Hudír. Tudi so verovali v Škrata in v Môro. Kar se tedej od škrata in od môre še zdej pripoveduje, izvira iz tistiga časa, in je vse zmišljeno.

Navratil.

Pogovor učenika z učenci.

Muhar. Gospod učenik! tole (pokaže nekaj pisan okrogel kamenček) tole je meni naš Miha dal. Je rekel, de je strela, ki čez sedem let po tresku iz zemlje pride. Ali je to res?

U. Ta je pa spet prazna. Strela je oginjš, ne pa kamen; je pa ona tako strašna oginjš, de kamur udari, železo, srebro, steklo ali glažovino in druge take reči prec raztopi, tudi kamenje zažge in razdrobi. Takó stopljeno kamenje imajo ljudje za strelo, in ga v žito devajo, de bi ga moli ne jeli. Ko bi ljudje žito v zračnih shrambah hranili in ga večkrat premešali, bi bolje storili.

M. Če je strelja oginjš, zakaj pa pravijo ljudi ognjena in vodena strela?

U. Vsaka strela je ognjena, nobena vodena. Nektera pa je hujši, po kteri vse gori, kar je le vnetljivo; nektera je slabši, in tega ne zažge, kar rado ne gori. Priprosti ljudje pa so in še zdej menijo, de je zato vodena. V dimniku se ogenj zaduši, ako se hitro vanj vstreli. Takó tudi pogosto po dvakrat zaporedama na ravno tisto mesto treši. Če pervikrat vname, drugikrat zaduši. Ta prikazni je priproste ljudi mende nekdaš še posebno vterdila v misli od vodene strele.

Mislili so namreč: Ker je oginj perve pogasila, mora biti vodéna. In takó se še dandanašni ge-
vori. — — Kdo pa vé meni povédati, kakó de
se strela lahkó napelje, de v hišo ali kako dru-
go stanje (Gebäude) ne treši?

Kos. Magnet, ki streló nar bolj na se vleče, se verh
strehe postavi, kakor je na našim gradu.

U. Kako pa magnet streló neškodljivo stori?

K. Od magneta potegnjena ona po železnih šinah,
ki so od magneta po dveh ali več stranéh strehe
noter v zemljo napeljane, dol v zemljo zderčí.

U. Kakó pa de vstran v streho ne?

K. Zató, ker jo želézo na se vleče.

U. Prav. — Ko bi pa bile šine slabo zbite ali od
ruje (erje) snedene, je magnet tudi lahko neva-
rin. Streló na se potegne, pa ji po šini pota
zmanka; poverne in v streho se zakadí. De pa
tudi magnet ne zaruja, mora pozlačen biti; tudi
se móra na nar višji kraj strehe nasaditi. — Ali
vgane kdo, zakaj de so naši predniki nekda pri
cerkvah in pred hišami visoke lipe, hojke in ta-
ke drevesa stavili? Samo zavolj sence?

Grabec. Morde tudi zató, ker visoke in košate dre-
vesa rade streló na se potegnejo, de ni v hišo
udarila.

U. Zadel si jo. — Zakaj so pa, kakor se še danda-
našni pri cerkvah vidi, nar raji lipe sadili?

(Nobeden ne vé.)

Zató ker so naši prededje, stari Slovenci, lipo za
posvečeno drevo imeli in mu skorej božjo čast
skazovali. Torej se slišite v starih slovenskih
pesmih tolikokrat besedi „lipa, lipica.“

M. Jez pa sim undan stariga Bervarja reči slišal, de
je zavolj ognja dobro stopiti v družbo sv. Flor-
jana. Kakó pa je to?

U. Kakó in kakó dobro de je to, vam bom pa bližno
pot razložil; danes je že prepozno.

Od kod je navada, de na svetiga Miklavža večer Miklavž hodi in po noči nosi?

Ta navada izhaja od tod:

Sv. Miklavž, ki je bil rojen v Patêri, mestu male Azije, in ki je večí del svojiga premoženja v bogajme zdajal, zvé tudi, de nek mestnjan tega mesta svojih treh hčerí zavoljo revšine omožiti ne more. Sveti Miklavž gre zvečer pod okno njegove hiše, in verže noter mošnjo dnarjev eni hčeri za doto. Tako je storil tudi drugo in tretjo pot. Vse trije hčere so se počeno omožile. V spomin tega blaziga dela tedej hodijo še dandanašni odraseni fantje v Miklavže. Miklavž se zató po škofje napravi, ker je bil sv. Miklavž pozneje škof izvoljen. Za pridne otroke se še napravi êden za angeljca, drugi pa zločestim v strah za parkeljna, in hodijo po hišah, de otroci molijo. Ali ta navada je že zató slaba, ker se je že marsikter tudi pridin otrok gerdó našemljeniga parkeljna, kakor de bi bil zaresni parkelj, do smerti vstrašil, ali pa potém strahú čas svojiga življenja božjastin bil. Pridnim otrokam naj ponočni Miklavž le tudi vprihodnje kaj lepiga, zločestim pa šibo prinese; parkelj pa naj gre zanaprej le spat.

Nenavadne beséde.

Razno, različno ali mnogoverstno, namesto † (vsake sorte).

Razumêti ali zastopiti, ki pa ni prav slovénška beséda, ampak skovana iz nemške „ver-stehen.“

Soba, stanica, ne † (cimer).

Sok, ne † (žénft).

Zastavica.

Kaj je povsod pervó?

Zacétek.

Rozalija Eger, založnica. J. Navratil, vrednik.